

Bieriushcheva I.L. Locus of control as personal determinants of communicative addiction of housewives. This article highlights the problem of control localization as personal determinants of communicative addiction of housewives. Based on the theoretical analysis of the classical and modern inter-externality studies in psychological science it has been determined that control localization is regarded as an important integral characteristic of the individual, the mark of connection of relationship with self and the relationship with the world. It has been conjectured that among the personal determinants of housewives' communicative addiction the locus of control is the important factor. In the context of this study, the locus of control is considered as a cognitive component of communication depending on the individual, which directly affects the constructiveness of its communicative behavior.

The empirical part of the article presents the results of studies that reveal the relationship between the performance of communicative addiction and the locus of control of housewives. The results of the study of control locus of communicative-addicted and not addicted housewives have shown qualitative differences. We prove that the locus of control, as a personal characteristic affects the manifestation of communicative addiction of housewives in the interpersonal relationships.

Key words: housewife, internality, woman, communicative addiction, locus of control, personal determinants, level of subjective control, externality.

УДК : 159.922.27:331.556.4

Блинова О.Є.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АДАПТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Блинова О.Є. Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів.

Статтю присвячено обґрунтуванню соціально-психологічних засад адаптації внутрішньо переміщених осіб. Визначено психологічну складову адаптації вимушених переселенців. Показано, що адаптація є стресогенним процесом, внаслідок чого відбуваються зміни особистісного плану, зниження самооцінки, рівня домагань, ламання стереотипів, ціннісних орієнтацій та соціальних установок. Констатовано, що спеціально сформоване психологічно комфортне середовище, організоване з урахуванням специфіки соціальних проблем і психологічного стану мігрантів, здатне пом'якшити виникаючі складнощі соціокультурної адаптації, сприяти інтеграції мігрантів до приймаючої спільноти.

Ключові слова: міграція, внутрішньо переміщені особи, вимушені переселенці, соціально-психологічна адаптація.

Блинова О.Е. Социально-психологические засады адаптации вынужденных мигрантов. Статья посвящена обоснованию социально-психологических основ адаптации внутренне перемещенных лиц. Рассмотрена психологическая составляющая адаптации вынужденных переселенцев. Показано, что адаптация является стрессогенным процессом, вследствие чего наблюдаются личностные изменения, снижение самооценки, уровня притязаний, ломка стереотипов, ценностных ориентаций и социальных установок. Определено, что специально сформированная психологически комфортная среда, организованная с учетом специфики социальных проблем и психологического состояния мигрантов, способна смягчить возникающие трудности социокультурной адаптации, способствовать интеграции мигрантов в принимающий социум.

Ключевые слова: миграция, внутренне перемещенные лица, вынужденные переселенцы, социально-психологическая адаптация.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми вимушеної внутрішньої міграції досить гостро постала внаслідок політичних трансформацій і подій на Сході України 2014-2015 років, в Україні з'явилася нова група людей, які потребують допомоги – внутрішньо переміщені особи. Проблема соціальної та

психологічної адаптації вимушених переселенців та їх інтеграції у приймаючий соціум є викликом і вимогою сьогодення. Потрібно наукове обґрунтування, емпіричне дослідження та розробка системи соціального та психологічного супроводу вимушених переселенців. Вирішення цієї проблеми характеризується соціальною значущістю та сприяє стабілізації соціально-економічної ситуації в приймаючих регіонах.

Останні дослідження та публікації. Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає на території України, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. В психологічному плані міграція для окремої особистості є складною у тому, що супроводжується важкими внутрішньоособистісними переживаннями, які, перш за все, пов'язані з пристосуванням мігранта до зовсім нових умов та обставин життя.

Теоретичні розробки проблематики міграційних процесів у галузі психології торкаються проблем акультурації та психологічної адаптації мігрантів в іншому соціокультурному середовищі, тому здійснюються здебільшого у межах соціокультурного підходу. Вони аналізують ситуацію вимушеної міграції і способи реабілітації людини, що переживає посттравматичний стрес. Слід особливо відзначити роботи українських та російських вчених В. В. Гриценко, К. В. Коростеліної, Н. М. Лебедевої, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. М. Павленко, М. І. Пірен, Г. У. Солдатової, Т. Г. Стефаненко, Н. С. Фрейкман-Хрустальнової, Л. А. Шайгерової, М. О. Шульги, зарубіжних науковців, а саме: І. Бабікер, Дж. Беррі, С. Бочнер, Р. Лінтон, Дж. Марсія, Д. Мацумото, М. Мід, К. Оберг, М. Херсковіц та ін.

В. В. Константинов, вивчаючи процес адаптації вимушених мігрантів до змінних умов життя, визначає його як перебудову психологічних якостей особистості, поведінки і діяльності суб'єкта адаптації у відповідь на вимоги нового соціального середовища та зміни самого соціального середовища в ході задоволення адаптивної потреби вимушеного мігранта з метою їх повноцінної взаємної діяльності та розвитку; пропонує прикладні розробки тренінгових програм адаптації вимушених мігрантів [4].

Дослідники відмічають, що соціально-психологічна адаптація є двостороннім процесом, що супроводжується важкими переживаннями не тільки з боку мігранта, але й оточуючих його людей, змінюється не тільки особистість мігранта, але і його нове оточення, реагуючи на індивідуальні особливості, адаптуючись до нової людини. В результаті має виробитися нова стратегія поведінки, взаємодії, що влаштовує обидві сторони. Н. С. Палагіна також відмічає складності, якими супроводжується процес соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів. Вона звертає увагу на зміни особистісного плану, зниження самооцінки, рівня домагань, ламання стереотипів, ціннісних орієнтацій

та соціальних установок. Це може відобразитися у поведінці мігранта, у роздратованості, прагненні займати оборонну позицію, очікуванні негативних реакцій з боку оточуючих [8].

Для сучасної України проблема внутрішньої вимушеної міграції є новим викликом, тому системних комплексних розробок програми адаптації та інтеграції у суспільство вимушених переселенців поки не існує. Ця наукова соціально-психологічна проблема вирішувалась у Росії [4; 8], проте ці дисертаційні дослідження присвячено окремим параметрами адаптації вимушених переселенців, крім того, соціально-економічні умови мають свою специфіку. Ми вважаємо, що системоутворюючим чинником є криза особистісної та соціальної ідентичності людини, яка вимушено змінює місце проживання, тому наукові напрацювання щодо проблеми ідентичності беремо за основу. Безсумнівно, важливими є погляди соціологів, політологів, економістів на проблему вимушеної міграції у сучасній Україні [3; 5; 6; 7; 10] для визначення місця міграційних процесів у загальній структурі суспільства та їх впливу на соціально-економічний розвиток країни. Враховуємо розробки українських [7], російських [9] та зарубіжних вчених щодо надання психологічної допомоги мігрантам, яка не є новою для світу, проте проблема психологічного супроводу вимушеним переселенцям є зовсім новою та неопанованою для вітчизняних фахівців.

Таким чином, актуальність проблеми зумовлена, з одного боку, поширенням такого явища в Україні як «вимушена міграція», що порушує низку різноманітних, у тому числі, психологічних питань, а з іншого боку, відчутним дефіцитом соціально-психологічних знань, які б надали змогу пояснювати, прогнозувати та регулювати наслідки вимушеної внутрішньої міграції для різних соціальних суб'єктів.

Метою є обґрунтування соціально-психологічної складової у розробці комплексної програми адаптації внутрішньо переміщених осіб в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Виклад результатів дослідження. Насамперед, треба зазначити, що, на відміну від добровільної міграції, коли соціальний статус особи у більшості випадків покращується, результатом вимушеної міграції є значне його погіршення та часткова чи повна втрата добробуту та раніше отримуваних доходів. Під вимушеністю ми розуміємо відсутність позитивної мотивації для переміщення, а також зміну умов проживання, за якої стає неможливою нормальна життєдіяльність чи виникає реальна загроза безпеці за відсутності перспективи нормалізації ситуації. Ця проблема розглядається зацікавленими в її вирішенні офіційними сторонами, наприклад, Кабінетом Міністрів України, Федерацією профспілок України, громадськими організаціями. Але, враховуючи відсутність досвіду у вирішенні подібного роду питань, розгляд ними проблем внутрішніх переселенців в Україні переважно носить вузькоспеціалізований характер, втручання є короткотерміновим, спрямованим на задоволення першочергових потреб і не передбачає інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в соціум.

У ситуації вимушеної міграції дуже високим є ризик виникнення психічно нестабільних станів, психічних розладів, спостерігається зниження самооці-

нки, рівня домагань. Спеціально сформоване психологічно комфортне середовище, організоване з урахуванням специфіки соціальних проблем і психологічного стану мігрантів, здатне пом'якшити виникаючі складнощі соціокультурної адаптації, сприяти інтеграції мігрантів до приймаючої спільноти.

Події, які примушують людей зриватись з місць, залишати свої домівки, настільки виходять за межі нормального життя, що переживаються як надзвичайно стресові для всіх, хто опинився в таких ситуаціях (незважаючи на те, чи від'їжджали вони через тривожні відчуття, чи через реальну загрозу життю під час розгортання військових дій). Виходячи з результатів дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них», яке проводилося у січні 2015 р. МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я», першочерговими потребами цієї категорії осіб є працевлаштування, житло, їжа і одяг, медичні послуги. Після цих найбільш «базових» потреб виживання людини одразу відмічаються потреби у соціальній та психологічній допомозі.

Навіть при сприятливих умовах, адаптація є складним стресогенним процесом. Адаптацію вважають одним із основних критеріїв розмежування норми та патології. У ситуації вимушеної міграції межа між нормою та патологією стає менш чіткою та більш розмитою. Те, що у звичайних життєвих обставинах слід трактувати як порушення психічного здоров'я, в трагічній та неординарній ситуації вимушеної міграції може представляти нормальну реакцію на дуже складні та напружені обставини. Трагічні події, що виявились причиною вимушеного переселення, втрата постійного місця проживання, а також труднощі виживання в нових умовах визначають формування специфічного (часто психотравматичного) досвіду мігрантів. Як зауважує Г. У. Солдатова, місцеві мешканці, як правило, з недовірою та опаскою приймають тих, хто приїхав. Їх відносин бувають складними, вимушені мігранти характеризують представників місцевого населення як холодних, лінивих, заздрісних, байдужих. У свою чергу, з погляду місцевих жителів вимушені переселенці виглядають агресивними, недружніми, недовірливими, невпевненими, пристосуванцями, нахабними. Такі уявлення відображають високу міру взаємного неприйняття та загострюють стосунки між мігрантами та місцевими мешканцями, та є чинником, що ускладнює психосоціальну адаптацію. Відсутність повноцінного спілкування та взаємодії з місцевими населенням призводить до виникнення почуття відчуженості, непотрібності [9].

Соціально-стресові умови, в яких вимушено перебувають мігранти, набуває зтяжненого характеру, що впливає на стан їх психічного здоров'я [2; 3; 4; 8; 10]. Розуміння порушень психічної адаптації в аспекті поєднання психологічних та фізіологічних уявлень можливо представити як ситуацію хронічної психічної напруженості, що пов'язана з ризиком дезадаптації. З погляду психофізіології ця ситуація описується такими ключовими словами, як емоційний стрес та фрустрація, а з погляду психології – поняттями конфлікту або психологічної кризи, загальним маркером яких є підвищена емоціогенність, що зумовлена необхідністю переосмислення людиною свого місця у житті, внутрішня розгубленість, вразливість [2]. Згідно з цим, можна стверджувати, що порушення психі-

чної адаптації підпорядковується загальним закономірностям особистісного реагування на кризові ситуації, що описані Г. У. Солдатовою, Л. А. Шайгеровою [9]: позитивні прояви психологічного та фізіологічного функціонування виникають тільки на перших фазах стресової ситуації (підвищення загальної активності системи за рахунок внутрішніх ресурсів, або стадія мобілізації та активності); при високій інтенсивності та тривалості травмувальної ситуації можливий «зрив» адаптаційних механізмів особистості; висока ймовірність «застрягання» в ситуації без зовнішньої енергетичної підтримки; психічна дезадаптація супроводжується втратою життєвих сил (вітальності), а також порушенням соціального функціонування; особистість фіксується на негативному аспекті досвіду, що супроводжується втратою перспективних цілей життя, може призвести до реакцій депресії, апатії, підвищенню особистісної тривожності, іншим деструктивним змінам особистості, що супроводжується психічними та психофізіологічними порушеннями. Як показують клінічні спостереження, розлади психічної адаптації найбільш часто відбуваються за аномічним типом (апатія, безініціативність, відчуженість) або у дисоціальному варіанті (деструктивна агресивність, афективна нестійкість, зниження толерантності до психологічних факторів).

Виникненню психічних розладів у вимушених мігрантів можуть сприяти як зовнішні умови, що порушують звичну життєдіяльність людини, так і внутрішня (індивідуально-особистісна) схильність. Життєві обставини можуть стати поштовхом до виникнення розладу, а особистісна організація виконує роль «патогенного ґрунту» для перетворення тимчасових розладів у хронічні порушення. Прикладом, на думку Г. У. Солдатової, слугує загострення акцентуацій (неклінічних форм психопатії), коли виразність певних рис у структурі характеру під впливом особливих психічних травм або складних ситуацій набуває статусу серйозної психологічної проблеми.

Аналіз психологічних проблем та психічних розладів вимушених мігрантів показує, що вони мають комплексний характер, торкаючись всіх основних сфер особистості: емоційної, когнітивної, поведінкової, мотиваційно-потребової, комунікативної. Порушення в різних сферах психічного здоров'я мігрантів, можуть призвести до проблем особистості загалом. Найважливіша з них – криза ідентичності. Також слід виокремити психосоматичні симптоми та розлади [1].

Порушення в емоційній сфері вимушених мігрантів є різноманітними – від байдужості, втрати інтересу до життя, загальмованості, яка може переходити в апатію та депресію, до роздратованості, агресивності, спалахів гніву. Посилюється тривожність, підвищується збудженість, виникають різкі зміни настрою, фобічні реакції. У значній частини мігрантів з'являються розлади сну: безсоння, нічні кошмари. Зарубіжні клінічні дані свідчать, що найбільш частою причиною того, що вимушені мігранти стають пацієнтами психіатричних клінік, є депресія (Furnham, Bocher, 1986). Депресія, у свою чергу, призводить до того, що ця категорія людей опиняється у зоні підвищеного суїцидального ризику.

В мотиваційній сфері зміна потреб та ціннісних орієнтацій призводить до зниження рівня домагань, до зниження самооцінки. Афективні та мотиваційні проблеми вимушених мігрантів супроводжують порушення у когнітивній сфері: відмічаються випадки розладу всіх основних пізнавальних процесів: порушення пам'яті, розсіяність уваги, порушення сприйняття (наприклад, часу), розлади мислення. Серйозні проблеми виявляються у міжособистісному спілкуванні, зокрема, у подружніх відносинах, у стосунках з дітьми, у сфері взаємодії з представниками іншої культури [2; 3; 5; 7].

Проте, слід підкреслити, що не завжди труднощі, які викликаються ситуацією вимушеної міграції, мають тільки негативні наслідки для психічного здоров'я. Вони можуть сприяти позитивним змінам, наприклад, особистісному зростанню, набуттю нового досвіду, нових навичок. Спостереження за мігрантами дозволяють відмітити їх різне ставлення до труднощів, а також те, що деякі з них порівняно легко долають кризові ситуації, водночас для інших – це важке випробування. Тому питання щодо ролі особистості самого мігранта, значущості тих психологічних якостей та особливостей, які дозволяють подолати травмувальну ситуацію, зберегти цілісність особистості, уникнути психічних розладів, вимагають ретельного вивчення. У низці досліджень підкреслюється вплив індивідуальних особистісних якостей мігрантів на успішність адаптації (Н.М. Лебедева, В. В. Гриценко, Т. Г. Стефаненко). Наприклад, стверджується, що жінки менш адаптивні порівняно із чоловіками, вони гостріше переживають кризу особистісної та соціальної ідентичності, а також показують більш високий рівень тривожності особистості. Крім того, дослідники вважають вік достатньо впливовим чинником, успішності або неуспішності процесу адаптації. Вважається, що молоді люди адаптуються до умов нового соціального середовища швидше, ніж люди більш старшого віку. За даними дослідження В. В. Гриценко, приблизно три четвертих вимушених мігрантів відчувають ті чи інші проблеми, що пов'язані із адаптацією до нових умов життя. Також доведено залежність успішної адаптації від рівня освіти мігранта: чим вона є вищою, тим більша ймовірність успішного подолання кризи ідентичності та інтеграції до нового соціокультурного середовища. Зокрема, в емпіричному дослідженні чинників адаптації, проведеному нами стосовно трудових мігрантів, цю тезу підтверджено [1]

Бухліною Л. Ю. проведено дослідження для оцінки поширеності проявів порушення психічної адаптації серед вимушених мігрантів працездатного віку за допомогою опитувальника невротичних розладів Л. Й. Вассермана, шкали «Рівень соціальної фрустрованості» (Б. Д. Карвасарський, І. М. Михайлова); особистісного опитувальника Г. Айзенка [2]. Було доведено помірну виразність соціальної фрустрованості, при цьому у чверті вибірки виявилися порушення особистісно-середовищної взаємодії та незадоволеність актуальним соціальним положенням. Зонами найбільшої напруженості є матеріальне становище та сфера міжособистісних відносин. При цьому існує тісний взаємозв'язок між виразністю неврозоподібної симптоматики та рівнем соціальної фрустрованості ($p < 0,001$). З'ясовано фактори ризику порушень психічної адаптації мігрантів.

Це наступні особистісні характеристики: інтровертована спрямованість особистості, що обмежує можливості звернення за соціальною підтримкою; високий рівень нейротизму як сукупності індивідуально-типологічних характеристик, що пов'язані з емоційною нестабільністю та зниженою фрустраційною толерантністю.

Висновки. Вважаємо дуже важливим нормалізацію психоемоційного стану вимушених переселенців, подолання стресових розладів за рахунок виявлення та залучення всіх особистісних ресурсів для подолання складного періоду адаптації. Саме у цьому випадку людина більшою мірою спроможна до продуктивних дій щодо налагодження свого життя в нових умовах розселення, до пошуку роботи, влаштування побуту, встановлення нових соціальних зв'язків, завдяки чого вона отримує інформаційну, емоційну, соціальну, інструментальну та іншу підтримку. Внаслідок чого, знижується соціальне напруження у громаді, на ринку праці у регіоні розміщення вимушених мігрантів, що створює умови для соціально-економічного розвитку місцевої спільноти шляхом використання інтелектуального, особистісного, професійного потенціалу, економічної активності внутрішньо переміщених осіб.

Перспективами подальших досліджень є розробка комплексної програми соціального та психологічного супроводу вимушених переселенців, яка містить у своєму складі: розробки програм опрацювання важких стресових станів; надання психологічної допомоги і консультацій; надання інформаційних послуг та координаційну роботу щодо отримання різних адміністративних послуг, можливості знайти житло, роботу; проведення груп взаємодопомоги та підтримки (комунікація, обмін корисними знаннями та інформацією, обмін досвідом); допомогу в асиміляції та інтеграції отриманого досвіду і створенні нових життєвих перспектив, в цілому сприятиме покращенню адаптації вимушених мігрантів та стабільності в регіоні переселення.

Список використаних джерел

1. Блинова О. Є. Психологічні чинники стресу акультурації мігрантів / О. Є. Блинова // Наука і освіта : Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України [гол. ред. О.Я. Чебикін]. – 2010. – № 3/LXXXX, квітень. – С.12–16.
2. Бухлина Л. Ю. Нарушения психической адаптации у русскоязычных вынужденных мигрантов / Л. Ю. Бухлина // Социально-психологическая адаптация мигрантов в современном мире : Материалы Международной научно-практической конференции / Отв. ред. В. В. Константинов. – Пенза: ПГПУ им. В. Г. Белинского, 2012. – 252 с.
3. Войналович І. А. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Войналович, М. О. Кримова, Л. В. Щетініна // Інституційний репозитарій КНЕУ. – Режим доступу : <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>
4. Константинов В. В. Зависимость успешности социально-психологической адаптации вынужденных мигрантов к новым условиям жизни от типа проживания [Текст] : дис. ... канд. психол. наук / В. В. Константинов. – Самара, 2004. – 165 с.
5. Малиновська О. А. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС / О. А. Малиновська. – К. : Бланк-Прес, 2004. – 172 с.
6. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику» / В. І. Надрага // Український соціум. – 2015. – №1(52). – С.135–140.

7. Орбан-Лембрик Л. Е. Вплив міграційних процесів на поведінкові прояви особистості / Л. Е. Орбан-Лембрик // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2008. – Вип.13. – Ч.1. – С. 3–15.
8. Палагіна Н. С. Особенности социально-психологической адаптации вынужденных мигрантов в преодолении жизненного кризиса: дисс. ... кандидата психол. наук: 19.00.05./ Палагіна Ніна Степановна. – Таганрог, 2007. – 175 с.
9. Солдатова Г. У. Социокультурная адаптация и психологическое здоровье вынужденных мигрантов / Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова // Психологическая помощь мигрантам в России: исследования и практика ; [Под ред. Г. У. Солдатовой и др.] – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С.14–53.
10. Шульга Н. А. Великое переселения народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты / Н. А. Шульга. – К. : Институт социологии НАН Украины, 2002. – 700 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Blynova O.Je. Psychologichni chynnyky stresu akul'turacii' migrantiv / O.Je. Blynova // Nauka i osvita : Naukovo-praktychnyj zhurnal Pivdenного naukovoго Centru NAPN Ukraї'ny [gol. red. O.Ja. Chebykin]. – 2010. – № 3/LXXXX, kviten'. – S.12-16.
2. Buhlina L.Ju. Narusheniya psihicheskoy adaptacii u russkojazychnyh vynuzhdennyh migrantov / L.Ju. Buhlina // Social'no-psihologicheskaja adaptacija migrantov v sovremennom mire : Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii / Otv. red. V.V. Konstantinov. – Penza: PGPU im. V.G. Belinskogo, 2012. – 252 s.
3. Vojnalovych I. A. Vymusheni pereselenci: zarubizhnyj dosvid, stan i realizacija i'h prav v Ukraї'ni [Elektronnyj resurs] / I.A. Vojnalovych, M.O. Krymova, L.V. Shhetinina // Instytucijnyj repozytarij KNEU. – Rezhym dostupu: <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>
4. Konstantinov V.V. Zavisimost' uspešnosti social'no-psihologicheskoy adaptacii vynuzhdennyh migrantov k novym uslovijam žizni ot tipa prozhivaniya [Tekst] : dis. ... kand. psihol. nauk / V.V. Konstantinov. – Samara, 2004. – 165 s.
5. Malynovs'ka O. A. Ukraї'na, Jevropa, migracija: migracii' naselennja Ukraї'ny v umovah rozšyrennja JeS // O. A. Malynovs'ka. – K. : Blank-Pres, 2004. – 172 s.
6. Nadruga V.I. Problemy vymushenoї vnutrišn'oi' migracii' naselennja v konteksti koncepcii' «suspiľstva ryzyku» / V.I. Nadruga // Ukraї'ns'kyj socium. – 2015. – №1(52). – S.135–140.
7. Orban-Lembryk L.E. Vplyv migracijnyh procesiv na povedinkovi proyavy osobystosti / L.E. Orban-Lembryk // Zbirnyk naukovykh prac': filosofija, sociologija, psihologija. – Ivano-Frankivs'k : VDV CIT, 2008. – Vyp.13. – Ch.1. – S. 3–15.
8. Palagina N.S. Osobennosti social'no-psihologicheskoy adaptacii vynuzhdennyh migrantov v preodolenii žiznennogo krizisa: dis. ... kandidata psihol. nauk: 19.00.05./ Palagina Nina Stepanovna. – Taganrog, 2007. – 175 s.
9. Soldatova G.U. Sociokul'turnaja adaptacija i psihologicheskoe zdorov'e vynuzhdennyh migrantov / G.U. Soldatova, L.A. Šajgerova // Psihologicheskaja pomoshh' migrantam v Rossii: issledovanija i praktika ; [Pod red. G. U. Soldatovej i dr.] – M. : Izd-vo MGU, 2003. – S.14–53.
10. Šul'ga N.A. Velikoe pereseleennja narodov: repatrianty, bezhency, trudovye migranty / N.A. Šul'ga. – K. : Institut sociologii NAN Ukrainy, 2002. – 700 s.

Blynova O. Socio-psychological bases of adaptation of forced migrants. The article is devoted to substantiation of social-psychological principles of adaptation internally displaced persons in modern conditions of Ukrainian society.

It is shown that adaptation is a stressful process, as a result, there are changes of personality, reduced self-estimation, level of aspiration, breaking of stereotypes, value orientation and social adjustment.

The adaptation of forced migrants to the changing conditions of life is defined as the restructuring of psychological traits of personality, behavior and activities of the subject under adaptation

in response to the new social environment, and changing the social environment itself when satisfying adaptive needs of forced migrants for their complete mutual activity and development.

Analyzed psychological problems and mental disorders of forced migrants; it is shown that they have complex nature and affect all major areas of personality: emotional, cognitive, behavioral, motivational -demanded, communicative.

Stated that specially formed psychologically comfortable environment, organized with accounting of specific social problems and psychological state of migrants, can alleviate arising difficulties of sociocultural adaptation, to promote the integration of migrants in the host community.

Prospects for further research is to develop a comprehensive program of social and psychological support adaptation of forced migrants. It is shown that the solution of this problem is characterized by social significance and helps stabilize the socio-economic situation in the host regions.

Keywords: migration, internally displaced persons, forced migrants, social-psychological adaptation.

УДК 159.9:316.61

Бондарчук О.І.

ДУХОВНІСТЬ У СТРУКТУРІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Бондарчук О.І. Духовність у структурі ціннісних орієнтацій керівників навчальних закладів. У статті висвітлено зміст і місце духовності у структурі ціннісних орієнтацій керівників навчальних закладів.

Наведено результати факторного аналізу структури ціннісних орієнтацій керівників освітніх організацій. Констатовано суперечливий характер структури ціннісних орієнтацій управлінців; певну невідповідність їх ціннісних орієнтацій цілям й місії професійної діяльності та завданням освіти. Проаналізовано особливості значущості духовності для управлінців залежно від статі, віку, стажу управлінської діяльності, типу навчального закладу. Показано доцільність розвитку духовності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: ціннісні орієнтації особистості; керівники навчальних закладів; духовність, післядипломна педагогічна освіта

Бондарчук Е.И. Духовность в структуре ценностных ориентаций руководителей учебных учреждений. В статье раскрыты содержание и место духовности в структуре ценностных ориентаций руководителей учебных заведений.

Приведены результаты факторного анализа структуры ценностных ориентаций руководителей образовательных организаций. Констатирован противоречивый характер структуры ценностных ориентаций управленцев; определенное несоответствие их ценностных ориентаций целям и миссии профессиональной деятельности, а также задачам образования. Проанализированы особенности значимости духовности для управленцев в зависимости от пола, возраста, стажа управленческой деятельности, типа учебного заведения. Показана целесообразность развития духовности руководителей образовательных организаций в условиях последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: ценностные ориентации личности; руководители учебных заведений; духовность, последипломное педагогическое образование.

Вступ. У складних реаліях сьогодення особливого значення набуває духовність педагогічних працівників, зокрема, керівників навчальних закладів, які мусять виховують і навчають прийдешні покоління, виявляючи у поведінці зразки гуманності, толерантності, високої духовності («сіючи розумне, добре, вічне...»). Разом з тим, результати теоретичного аналізу літератури [4; 7 та ін.] та практики управління навчальними закладами різних рівнів свідчать про загрозу